

Radnóti Miklós Emlékház

Szentkirályszabadján

A balatonfelvidéki kedves kis falu, Szentkirályszabadja Radnóti Miklós utolsó verse révén ismert az irodalombarátok körében. 1944. október 31-én itt írta a 4. Razzlednicát s a vers alá jegyezte a település nevét. Tudjuk, hogy az egy héttel korábban átélt borzalmakat foglalta benne költői formába, barátja, Lorsi Miklós hegedűművész kivégzését örökítette meg. S a vers Radnóti végveszélybe kerülésének teljes tudatosulását sugallja. A kortársi visszaemlékezések szerint valóban Szentkirályszabadján értesültek utolsó reményeik szertefoszlásáról. Előző szálláshelyükön, Mohácson még két heti szabadsággal, hazautazási lehetőséggel kecsegtették őket katonai kísérik. Amint kiderült, megtevesztésül, csökkentendő az esetleges szökések számát. Radnóti pedig a remélt szabadság, felesége viszontlátásának ígézetében mondott le kórházi kezeltetéséről Mohácson. Szentkirályszabadján várta őket a hír: hamarosan Mosonmagyaróvárra kell indulniuk gyalogmenetben majd tovább Németországba a Birodalmi Védőállás kiépítésére. Radnóti lelkileg is összeroppant a hír hallatán, sorsát bevégzettnek érezte.

A mintegy másfél ezer munkaszolgálatos mindössze néhány napot töltött a faluban. Pontosabban nem is a faluban, hanem az annak határában kiépített katonai repülőter barakkjaiban. Talán öt-hat vagy hét napot, utólag kideríthetetlen. A halottak napján még a táborban emlékezhetett néhai szeretteire, másnap utolsó útjára indították társaival együtt.

A település népe döbbenettel és szánakozással figyelte a munkaszolgálatosok életét. Ha csak tehették, lehetőségeik szerint segítettek rajtuk, enyhítették kínjaikat. Az 1941. évi április 16-i kormányrendelet után, mellyel honvédelmi munkaszolgálatra kötelezték a zsidó vallású és fajú hadköteles férfiakat, egyre több kiségitő munkaszolgálatos századot rendeltek az itteni repülőter építésére. A község lakói élelmiszert juttattak be nekik a táborba. Ha az örök nem engedték a kerítésen átadni a kis csomagokat, gyerekek csempészték be a krumplit, szakajtónyi sárgarépát, tojást, kenyeret és gyümölcsöt. A munkaszolgálatosok levelezését a helyi postamester nő szervezte meg. A fiktív nevekre érkező leveleket a reptérre vezető út mentén álló egyik ház kőkerítésének jól rejtett üregében helyezte el s onnan éjjel titokban vitték be a táborba. A munkaszolgálatosok közül sokakat házi munkára kértek ki a szentkirályszabadjai gazdák. A házi munkások az állatok ellátásában, takarmányhordásban segédkeztek vagy éppen fát vágtak. Munkájukért ellátást kaptak a háznál, kicsit felerősödhetnek és megpihenhetnek, hiszen nem kellett megerőltető munkát végezniük. Ezért nem mindig a legmunkabíróbbakat kérték ki, hanem humanitárius szempontok szerint – a faluba beszállásolt tisztek javaslata alapján – a gyengébbeket, védendőket is.

A máig élő szentkirályszabadjai szájhagyomány szerint Radnóti Miklós is végzett házi- illetve kiségitőmunkát a faluban. Az emlékezet alapján úgy tudjuk, a településen ezidőben valamilyen betegség pusztította a sertéseket. Mivel a helyi állatorvos katonai szolgálatát teljesítette, a tábor vezetéséhez folyamodtak segítségért. A munkaszolgálatosok között akadt egy állatorvos, akit a faluba rendeltek. Kiségitőt munkaszolgálatos társai közül választhatta ki, így Radnóti is magával vitte. Mesélik, hogy az orvost kocsin szállították Szentkirályszabadjára, míg a kiségitőknek parancs szerint a kocsik mögött kellett gyalogolniuk. De amint a községbe értek, s a táborból már nem láthaták őket, felvették a kocsira a gyalogoló munkaszolgálatosokat is. A költőt aztán a házába beszállásolt katonatiszt kérésére házimunkásként fogadta Máté Dániel gazdálkodó. Radnótira visszaemlékezik a szomszédban élő idős asszony, Tarsoly Istvánné. A katonatiszt hívta fel a figyelmét a költőre, a szelíd hangú férfira, akit keresztnévén

Az Emlékház

szólítottak társai. A ház tulajdonosának néhai lánya pedig néhány éve arról beszélt rokonainak, hogy a Miklós nevű költő verseket olvasott fel noteszből a Máté családnak. A bori noteszből? – merül fel a késői utódban. Minden bizonnyal az utolsó verseit hallhatták tőle, ízelítőt a világháború általuk meg nem ismert, át nem élt borzalmairól. Az idős falubeliek közül néhányan állítják, hogy Radnóti az utolsó szentkirályszabadjai napját még Mátééknál töltötte. Éjszakára a ház pincéjébe menekítették. Ám hajnalban érte jöttek a táborból.

Fél évszázad távlatából kideríthetetlen, valóban így történt-e. A Radnóti körül kialakult legendák azonban szívósak, átörökítődtek napjainkra. Érdek nem fűződik hozzájuk, miért is kételkednénk bennük?! S tudjuk, minden legendának van némi valóság-alapja.

Szentkirályszabadján három évtizede már megyei és országos hírű Radnóti-kultusz alakult ki. 1964-ben a helyi művelődési házban a veszprémi Vegyipari Technikum Irodalmi Színpada Radnóti emlékműsort mutatott be. A műsor után az irodalmi színpad vezetője, Egyed László tanár emléktáblát adott át a tanácselnöknek a 4. ecloga két sorával: „Szabad szerettem volna lenni mindig, s örök kísértek végig utamon.” Radnóti szentkirályszabadjai tartózkodása emlékére ettől az évtől a veszprémi iskolák diákjai gyalog tették meg az utat Veszprém és Szentkirályszabadja között a 4. Razglednica keletkezésének napján, október 31-én.

1969-ben, Velegi László tanácselnök kezdeményezésére, Radnóti Emlékházzá alakították Máté Dániel faluközpontban álló szép házát. Ennek a falán újabb emléktáblát helyeztek el a 4. Razglednica sorait idézve. Az ebben rendezett emlékkiállítást 1970. május 5-én nyitotta meg Ortutay Gyula, s a ház a Radnóti ünnepségek színhelyévé vált a következő két évtizedben. De kiállítás lassanként előregedett s szükségessé vált a ház felújítása. Mivel anyagi lehetőséget nem tudtak előteremteni a munkák elvégzésére, az ünnepi megemlékezéseket a veszprémi Vegyipari Technikumban tartották meg, a megyei szavalóversenyeket a falu művelődési házában rendezték. Csak tavaly, a holokauszt és Radnóti halálának félszázados évfordulóján nyílt mód arra, hogy

megyei és országos összefogással felújítják az emlékházat. A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Veszprém megyei Múzeumi Igazgatóság munkatársai új állandó kiállítást rendeztek a balatonfelvidéki népi építészet legértékesebb hagyományait őrző parasztházban. Dr. Csaplár Ferenc irodalomtörténész az épület két szobájában fotódokumentum kiállítást tárt a látogatók elé, míg a szabadkéményes konyhát enteriőr-jellegűen mutatta be a veszprémi múzeum etnográfusa. A kiállításra Radnóti Miklósné mindeddig publikálatlan fényképeket bocsátott rendelkezésre. Az első szobában elhelyezett fotóknak köszönhetően azt a Radnóti ismerhetik meg az érdeklődők, aki szeretett az életet, élvezni tudta az utazás, természetjárás, sport, színhátszás örömeit. Önfeledten nevetni, szórakozni látjuk felesége oldalán és barátai, ismerősei körében. A másik szoba fényképei már a fenyegetettség és a halálélmény árnyékában élő költőt mutatják be. E fotók többsége 1940 után készült s a portrékon megjelent a tragikus sors előérzete. Ilyen plasztikus erejű Zinner Erzsébet 1940-ből származó felvétele a Radnóti házaspárról. Először kerültek a nyilvánosság elé Radnóti 1946. augusztus 14-i budapesti temetését megörökítő fényképek. Közük az a drámai hatású felvétel, amelyen a gyászszertartást végző Sík Sándor beszenteli fiaként szeretett egykori tanítványa sírját.

A felújított emlékházat 1994. november 5-én adta át a nagyközönségnek Göncz Árpád köztársasági elnök. Radnóti a legtisztább és legszelídebb hangú magyar költőnek nevezte. Az ünnepségen Radnóti 83 éves özvegye nem tudott részt venni. De a megyei közgyűlés elnökének, dr. Zongor Gábornak írt levelében megígérte, hogy ellátogat Szentkirályszabadjára. 1995. május 19-én jutott el a faluba kisérői társaságában. A Radnóti versek egykori szöke Fannija elragadtatással szemlélte meg a fényképekről már ismert, 1854-ben épült parasztházat. Dicsérte a helyreállítók és a kiállításrendezők munkáját. A kiállításon Dr. Csaplár Ferenc és Ács Anna kalauzolták az emlékház vezetőjével, Pintér Tiborné könyvtárossal együtt. Radnótiné sok-sok emlékét idézték fel a fotók, közös életük megannyi szép és szomorú emléke eszébe ötlött. A bori notesz lapjainak kinagyított másolatai előtt – a noteszt, mint megtudtuk, az özvegy őrzi az abdai tömegsír feltárása óta – a legtragikusabb napok történései kísértették meg újra, máig alig tompuló fájdalommal.

A szentkirályszabadjai Radnóti Miklós Emlékház hazánk egyetlen állandó Radnóti kiállítása. Remélhetőleg a közeljövőben, amint a helyi önkormányzat meg tudja valósítani az épület fűtését és vitrineket vásárolhat, újabb dokumentumanyaggal bővül. A kiállítás jelen formájában is sok látogatót vonzott már, s hisszük, hogy mihamarabb a Radnóti tiszta életét, immár klasszikussá vált életművét megbecsülők, tisztelők zarándokhelyévé válik.

A falu Balatonalmádi és Veszprém irányából közelíthető meg, mindkét várostól alig öt kilométernyi távolságra fekszik. Az emlékház a falu központjában, a műemlék református templom szomszédságában található. Hétfőn, kedden és pénteken 16 órától 20 óráig látogatható, vasárnap pedig 16 és 18 óra között várja a vendégeket. Eltérő időben előzetes bejelentéssel fogadják az érdeklődőket a Polgármesteri Hivatal vagy az emlékház vezetője címen: Polgármesteri Hivatal, 8225 Szentkirályszabadja, Petőfi Sándor utca 12. T: 88/367-100, illetve Pintér Tiborné T: 88/325-642.

Ács Anna

A velencei Halászház

A horgász világbajnokság alkalmából nyílt meg 1994. június 11-én a Velencei-tó környékének új múzeuma, a velencei Főszegen (Fő u. 154.) található Halászház. Fejér megyében már az 1960-as évek első felében felmerült egy Velence-tavi múzeum gondolata. Az akkor Gárdonyiba tervezett múzeum kiállítási forgatókönyvét is elkészí-